

PROGRAMIRANJE ISTINE

Miroslav Tuđman (2013) *Programiranje istine: rasprava o preraspodjelama društvenih zaliha znanja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 266 str. (drugo izdanje).

Knjiga *Programiranje istine: rasprava o preraspodjelama društvenih zaliha znanja* profesora informacijskih znanosti Miroslava Tuđmana iznimno spretno, a za čitatelja nadasve zanimljivo, isprepliće normativne i analitičke komponente pokušavajući odgovoriti na pitanja poput: Što je zbiljsko znanje o nekom društvu? Što je devijantno znanje za društvo? Koje su definicije legitimne? Tko definira zbilju? Koji su mehanizmi upravljanja i kontrole društvenom zalihom znanja? Taj dinamički ton pri kombiniranju teorije i empirije, koji je zasigurno rezultanta bogate znanstvene i stručne karijere autora, vrlo se jasno očituje i pri samom pogledu na strukturu knjige, odnosno njezine naslove i podnaslove. Iako je primarno riječ o znanstveniku i stručnjaku iz područja informacijskih znanosti, u ovoj je knjizi vrlo razvidan i autorov sociološki i filozofski habitus. Naime, vrlo važno mjesto u ovoj, kako je i sam autor naziva „raspravi“, zauzima poznata teorija Petera L. Bergera i Thomasa Luckmanna – socijalna konstrukcija zbilje. Slijedeći njihove teorijske postavke i koristeći neke od ključnih koncepata dvojice autora, Tuđman vrlo jasno i nedvosmisleno ukazuje da je znanje o zbilji društveno konstruirano što, po njemu, predstavlja velik izazov za informacijske znanosti kojima bi, shodno tome, primarna zadaća trebala biti istraživanje odnosa znanja i zbilje.

Tuđman u prvom, od ukupno tri glavna dijela knjige, iznosi najvažnije teorijske premise za razumijevanje konstruiranja znanja, to jest društvene zbilje. Prvi dio stoga i nosi naslov

„O društvenim preraspodjelama znanja“, a osim teorijskih elemenata, autor ovdje iznosi i brojne empirijske primjere, najčešće one iz novije hrvatske povijesti te s njom povezane povijesti Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. U prvom dijelu autor stavlja naglasak na proces legitimiranja znanja u kojem presudnu ulogu imaju društvene institucije i društveni poredak koji je pak rezultat primjene „objektiviranog i istinitog“ znanja pohranjenog u institucijama iz kojih proizlaze norme i pravila. Značajno mjesto u prvom dijelu autor posvećuje „društvenim mrežama“ koje služe bilo za promicanje postojećeg znanja, odnosno društvene zbilje ili pak za promicanje alternativnih nacrti zbilje. Ovdje Tuđman vrlo plastično iznosi brojnu empirijsku argumentaciju. Tako postojanjem oprečnih društvenih zbilja i nemogućnošću njihova istovremena egzistiranja unutar višenacionalne države SFRJ, Tuđman objašnjava, između ostalih, obračune službenih komunističkih struktura (društvenih mreža) s mrežama hrvatskih književnika i znanstvenika, likvidacije političkih emigranata u inozemstvu, a naposljetku i krvavi raspad države i stvaranje novih nacionalnih država. Autor nadalje raspravlja što se događa sa zalihama znanja koje su legitimirale određenu zbilju, to jest poredak koji se urušio uslijed predominacije novog znanja i zbilje, ali i što se događa s akterima koji su bili njezini legitimatori. Dajući teorijski odgovor da društvenu moć znanja ne slijedi nužno iz objektivnosti i spoznajne dimenzije, već iz strukture moći društvenih institucija, Tuđman nudi iznimno

zanimljivo i uvjerljive primjere Jugoslavenske narodne armije kao i primjer pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj.

U nastavku prvog dijela autor opravdava svoj renome u području informacijskih znanosti govoreći o radikalnim promjenama koje su utjecale na društvene mreže kao važne kreatore znanja i legitimatore društvene zbilje. Informacijska revolucija i globalizacija uvjetovale su nastanak novog područja djelovanja, novu bojišnicu – *cyberspace*, a prevlast nad informacijskim prostorom daje zemlji prevlast u svijetu. U tom kontekstu navodi primjer doktrine javne diplomacije i koncept tzv. „mekane moći“, ali ukazuje i na brojne nevladine udruge koje su u službi promicanja određene društvene zbilje. Autorova filozofska provenijencija najjasnije se očituje u polemiziranju odnosa zbilje i znanja, ali još više u raspravi odnosa informacije i istine. Tuđman tumači i objašnjava informacije, pogrešne informacije i dezinformacije ukazujući na nezainteresiranost informacijskih znanosti za bitne razlike triju kategorija. Tuđman ne pristaje na tezu da su sve vrste informacija jednako vrijedne, te uvodi distinkciju triju tipova znanja (objektivno znanje, pseudoznanje i protuznanje) koji su važni za analizu i razumijevanje društvene zbilje.

U drugom dijelu „O istinitosti dezinformacija“ autor raspravlja o medijskim tehnikama manipulacije javnim znanjem i nastoji odgovoriti na pitanje zašto su dezinformacije neizbježna sastavnica javnog znanja. I ovdje, kao i u prvom dijelu, na vrlo zanimljivim primjerima iz nedavne prošlosti, Tuđman objašnjava kako se odvija proces stigmatiziranja alternativnih definicija zbilje kao i sukobljavanje zbilja, ali sada uz analitički aparat ojačan kategorijama „istinitih informacija“ i „lažnih informacija“ (dezinformacija). Nastojeći ukazati na radikalne promjene u informacijskom svijetu i važnost medija u kreiranju zbilje, Tuđman navodi kako čak i nedogađaj (npr. mit o

„podjeli Bosne“ između predsjednika Tuđmana i Miloševića) ili pseudodogađaj (izjava Radovana Karadžića „da rata ne bi bilo da ga Hrvatska nije htjela“) mogu dobiti status institucionalnog znanja, a time i objektivnost te postati dio zbilje. U raščlambi „O istinitosti dezinformacija“ Tuđman koristi tezu Williama Thomasa koji kaže: „Ako ljudi definiraju situacije kao stvarne, onda su one stvarne po svojim posljedicama.“ Time se ponovno vraća na polazišnu Bergerovu i Luckmannovu teoriju. Na tu teorijsku postavku dodaje nekoliko vrlo uvjerljivih argumenata iz područja informacijskih znanosti, odnosno pravila dezinformiranja, kojima precizno opisuje postupak u kojem dezinformacija postaje „istinita“.

U trećem dijelu, „Konstrukcijska pravila dezinformacijske paradigme“, autor na nekoliko suvremenih doktrina (maksima) pokazuje koji to događajni i strukturacijski okvir, ali i koje informacijske prakse poretka omogućuju aktualiziranje zbilje koja se temelji na dezinformacijama. Događajni okvir o kojem govori Tuđman, a koji je jednoznačan za sve slučajeve jest takozvana „globalna informacijska infrastruktura“ (GII), ideja koja je rođena u SAD-u 1994. godine, a već sljedeće godine prihvaćena je u zapadnoj Europi. Strukturacijski okvir izravna je posljedica događajnog jer je njime, kako kaže Tuđman, došlo do promjene ne samo prirode znanja, nego i socijalne uloge i zadaće novouspostavljenog informacijskog poretka. U takvom okviru informacija se poistovjećuje sa znanjem što je, po Tuđmanu ali i nekim drugim autorima koje navodi, pogrešan stav. Četiri ključne informacijske prakse koje izdvaja Tuđman su redom: javna diplomacija, informacija, vojska i gospodarstvo. To je model u kome je moguće nametanje znanja i zbilja po mjeri onih koji upravljaju informacijskim procesom, ističe Tuđman i navodi da su upravo maksime poput „informacije je oružje“, „države nisu prijatelji“, „nacionalizam je neprijatelj“, „politička korektnost“, „maksima

nove pravednosti", maksima „kolonizacije povijesti" i sl. na krilima dezinformacija dobile važna mjesta u informacijskom prostoru, a nerijetko su postale dio institucionaliziranog znanja i društvene zbilja. I u trećem dijelu opetovano je vidljiva dinamika interakcije teorijskih i empirijskih elemenata u dokazivanju teze o socijalnoj konstrukciji znanja.

Konačno, bogatstvo ove knjige očituje se u svojevrsnom triangulacijskom postupku dokazivanja gdje autor na vrlo zanimljiv

način koristi teorije iz nekoliko disciplina uz vrlo vješto organiziranje dokazne empirijske građe. Knjiga *Programiranje istine: rasprava o preraspodjelama društvenih zaliha znanja* stoga je zanimljivo i nadasve korisno štivo, za znanstvenike i stručnjake iz područja informacijskih znanosti, sociologije, politologije, filozofije, povijesti, ali možda još više ili prije svega, za sve kritički orijentirane konzumente medijskih sadržaja.

Danijela Lucić